

ESKİ ESER ve ESKİ ESER KAÇAKÇILIĞI KONUSUNDA SAĞLIKLI BİLİNÇLENME

Dr. Nuşin ASGARI

Sayın Dinleyiciler,

Önce sanat tarihi, sonra arkeoloji eğitiminden geçmiş, bu konularda devlet kurumlarında aktif görevlerde bulunduktan sonra emekli olmuş bir kişiyim. Bir *emekli arkeolog vatandaş* olarak son beş yıldır, geçmiş deneyimlerimden yararlanarak, eski eser sorunlarımız, özellikle kaçakçılığın doğurduğu tahribat üzerine yoğun olarak eğildim. Amacım, bu sorunu bol konuyu daha geniş kütlelerin bilincine sunmak idi. "İdi" diyorum, çünkü beş yıl süren bu yoğun çabanın bugün pek bir işe yaramamış olduğunu görüyorum; "idi" diyorum, çünkü beş yıl önce eski eser kaçakçılığı hakkında vermiş olduğum *ilk* konferansın bugün hâlâ *aynı* geçerliliğini koruduğunu görüyorum. Tek fark, bu konunun bugün çok daha fazla konuşulmasıdır; eski eser kaçakçılığı üzerinde tartışmak bugün Türkiye'de artık *moda* olmuştur... Demek ki pek sonuç vermiyen *bilinçsiz bir yaygınlaşma* vardır. Türkiye'nin tarihsel ve ekonomik gerçeklerine dayanmayan, akılcı olmaktan çok, duygularımıza hitap eden bir genel davranış, bu bilinçsiz yaygınlaşmayı körüklemektedir.

"Bu niye böyle oldu? Vara vara niye ancak buraya vardık?" Bu soruyu cevaplamadan önce, 'bilinçsiz yaygınlaşma'dan neyi anladığımı bazı örneklerle göstermek istiyorum.

Birinci örnek olarak Türkiye'deki koleksiyonerleri seçtim:

Eski eser kaçakçılığına karşı mücadelede 5 yıl önce koleksiyonerlerimizin pek sesi çıkmıyordu; halbuki şimdi ne diyorlar? "Biz de bu mücadelede yer almak istiyoruz. Eski eser yasasında değişiklik yapılınsın ki rahatlıkla daha çok eser satın alabilelim. Eserleri aldıkça, kaçırılmalarını da önlemiş oluruz." Koleksiyonerlerimiz bugün böyle düşünüyor ve devamlı bunu söylüyorlar. Bu düşüncenin sağlıksız olduğunu bilemiyorlar, çünkü eski eser kaçakçılığı ile *niçin* mücadele edildiğini bilmiyorlar.

Niçin mücadele edildiğini size kısaca hatırlatayım: Kaçakçılığı yasal olmayan, gizli kazılar besler; bu gizli kazılar da eseri özgün ortamından,

yani kontekstinden kopardığı için, buluntu yeri ve buluntu şekli artık bilinmeyen varlığın hiçbir belgesel niteliği kalmamış olur; tarihsel değerini tümüyle yitirmiş olur. İşte kültür varlığını tahrip eden bu durumdan dolayı biz kaçakçılığa karşıyız, yoksa eser sınır dışına çıktığı için değil... Ona verilen zarar, sınır dışına çıkarılırken değil, çok daha önce, daha bulunduğu anda oluşmuştur! *Bu gerçeği göz artı etmemek, hep akılda tutmak gerekir.*

Şimdi size tekrar soruyorum: "Koleksiyonerlerimiz, iddia ettikleri gibi, daha fazla eser almakla kaçakçılığın zararlarını önlemiş olurlar mı?" Hayır, tam tersine... Talebin artması kaçak kazılan tahrik edeceğinden,, yani daha fazla eser piyasaya sürülmek isteneceğinden, bunun sonucunda *bilgi tahribatı* da çoğalacaktır. Şu halde koleksiyonerlerimiz bugün eski eser kaçakçılığına karşı savaşmak istediklerini söylemekle beraber, yaptıktan öneriler *sağlıksız bir bilinçlenmenin* ürünüdür; bu öneriler uygulandığı takdirde, kaş yapayım derken göz çıkarmış oluruz!

'Bilinçsiz yaygınlaşma' için vereceğim ikinci örnek Türkiye'deki müzayedeler ile ilgilidir.

Beş yıl önce müzayede salonlarımızda eski esere pek raslanmazdı, bugün ise bunların sayısı giderek artmaktadır. Deniyor ki müzayedelerde bu malların tanıtılıp satılması, toplumda eski eser sevgisini ve bilgisini yaygınlaştırır, bu bilinçlenme de kaçakçılığın önlenmesine yardımcı olur. Eski eserin satılabilmesi için yaratılan tarihsel tahribatı demin koleksiyonerler konusunda açıklamıştım; müzayedeler de doğal olarak aynı tahribata neden olmaktadır! Şu halde müzayedelerin etkinliği sağlıksız bir bilinçlenmeye, çarpık bir bilinçlenmeye yol açmaktadır ve tehlikelidir.

Halbuki bazı çevreler, hatta Kültür Bakanlığının içinde bile bazı makamlar, müzayedeleri olumlu bulmakta ve şöyle düşünmektedirler: "Daha çağdaş bir düzeye, batılı ülkeler düzeyine erişmek için, bizim de onların yöntemlerini uygulamamız gerekir. İsviçre, İngiltere gibi uygar ülkelerde görülen müzayede sistemini bizim de uygulamamız, böylece daha çağdaş bir düzeye ulaşmamız gerekir." İşte böyle düşünüyor ve bu sağlıksız fikri yayıyorlar.

Sağlıksız diyorum, çünkü bu düşünce Türkiye'nin tarihsel gerçeklerine ters düşmektedir. Niçin ters düştüğünü hatırlatayım: İngiltere gibi batılı ülkeler eski eser açısından fakir ülkelerdir; bu eserlere sahip olmak için müzayedelere göz yummaları, hatta bunları desteklemeleri doğaldır. Halbuki Türkiye bu konuda İngiltere'ye hiç benzemez, eski eser açısından çok *zengin* bir ülkedir; şu halde Türkiye'nin amacı kendi topraklarında yerleşmiş kültürlerin belgeleri olan bu eserleri korumak olmalıdır, sattırmak değil!.. Demek ki sağlıksız bir kopyacılık yerine, kendi *tarihsel gerçeklerimize uygun*, bilinçli çözümler getirmemiz gerekir.

Çarpık bilinçlenmeye daha bir çok örnek verilebilir. Ama sanırım burada sunduğum koleksiyoner ve müzayede örnekleri ülkemizde eski eser ve eski eser kaçakçılığının önlenmesi konularında sağlıksız fikirlerin nasıl yayılabileceğini somut olarak göstermeğe yeterlidirler. *Bilinçsiz yaygınlaşma* işte böyle oluşmakta ve bir tümör gibi olgunlaşmaktadır! Bunun yanısıra tutunmağa çalışan bir çok sağlıklı öneri ve çaba da kayna-yıp gitmektedir.

Şimdi konuşmamın başındaki soruya geri dönüyorum: "Bu niye böyle oldu? Vara vara niye ancak buraya vardık?"

Sanırım bunun cevabı eski eser konusunun yuğrulduğu kültür çanağının *sahibiyetinde* aramak gerekir. Bu kültür çanağının ana sahibi kuşkusuz Türkiye Cumhuriyeti Devletidir, fakat bu sahibiyetin hâlâ açık seçik bir *kültür politikası* yoktur. Kültür politikasının etkili olabilmesi için sadece sağlıklı değil, ayrıca *sürekli* de olması gerekir. Türkiye'de kişilere bağlı olmıyan, hükümetlere bağlı olmıyan, sürekli bir kültür politikası var mıdır? Eğer varsa, ben bunu bilmiyorum. Bence biz daha kültürel kimliğimizi tanımlamada dahi zorluk çekiyoruz, anlaşılamıyoruz! Halbuki, örneğin, anayasada Türkiye Cumhuriyeti Devletinin laik olduğu belirtilmiştir; ben de bu devletin bir vatandaşı olarak laik bir davranış içinde sorunlarımı çözmeye çalışırım. Kültür varlıklarını ilgilendiren politikamızın da işte bunun gibi açık ve kesin olması gerekir. Yoksa üç yıl böyle, beş yıl şöyle dalgalanır durur, bu kargaşanın içinde sağlıklı bir ilerleme kaydedemeyiz!